

A gyermek megfigyelése.

Írta: NÓGRÁD Y LÁSZLÓ dr.

I. A gyermek megfigyelés célja és módja.

Különös megindultság fog el, mikor a gyermek megfigyeléséről akarok írni. Elöttem a három vaskos diárium, amelyekbe feljegyzéseimet írtam szeretett gyermekemről s képzeletben előttem a csöpp baba, aki ma már tizenkettedik évét járja s Ő, aki akkor, élete első perceiben, oly tehetetlen volt mindenképen, most már nehéz és komoly tudományokkal foglalkozik. Átsuhan lelkemen annak a pillanatnak hangulata, mikor ott láttam Őt életbelépésének első perceiben s ezt jegyeztem fel róla: „Megszületése első percében sírt, s mikor ágyára fektették, szempillái felmozdultak, ujjai mozogtak, kezét, mintha szopni akarna, szájához tette s gyöngye hangokat hallatott.” Mily örömmel teljes, a Végtelent átölelő ünnepélyes érzés töltött el, mily csodálatos és semmihez sem hasonlítható erejű szeretet és mennyit láttam kedves gyermekemen! Oly élesen emlékezetembe vésődött Róla minden, hogy most is teljesen tisztán látom akkori képét s ha festő volnék, a legszebb, legmegragadóbb képet tudnám 'megfesteni.

Az első percek örömet az utána következő napok, hónapok, évek öröme követte, s most elmondhatom, hogy gyermekemet jól ismerem.

Többi gyerekemről megfigyeléseimet nem jegyeztem fel s ezzel megfosztottam magamat sok érdekes egybevetéstől, sok tanulságos megismeréstől és következtetéstől. Eleget sajnáltam ezt feljegyzéseim során.

Senkinek sincs annyi alkalma, mint a szülőnek, hogy gyermekét megfigyelje, hogy gyakorlati tanulmányozója legyen. A megfigyelések célja a gyermek megismerése. Arra törekedjék

tehát a szülő, hogy hasznos ismeretekhez jusson, amelyeket felhasználhat a gyermeknevelésben. Ha nem ismeri a gyermeke egyéniségét, ha nem tudja milyen hajlamok, képességek, erők, gyengeségek, hiányok vannak benne, nem tud mit kezdeni vele. Hogyan tudja elősegíteni gyermeke testi, lelki fejlődését, hogyan építsen, hogyan irányítsa nevelését, ha nem ismeri az erőket, miket felhasználhat? Sok hibát, tévedést kerül el a szülő, ha intézkedéseit a gyermekkel szemben nem a véletlen, nem a szubjektív hangulatok irányítják, hanem gyermekének sokoldalú, alapos ismerete.

Könnyű belátni, hogy a gyermek megfigyelésének s ezzel megismerésének értéke nagy.

A megfigyelést elősegíti az, ha a szülő jártas a gyermekre vonatkozó ismeretekben. El kell tehát olvasnia egypár alapvető művet. Ez a könyv, ha nem is mindenben, de legalább néhány lényeges dologban felvilágosítással szolgál.

A megfigyelés akkor értékes, ha valóság. Igyekezzen tehát a szülő pontos megfigyelésre. Végezze kellő objektivitással, ne vezesse félre a szülői szeretet. Ne elégedjen meg egy-egy szembeötlő jelenség egyszerű feljegyzésével, kísérletet is tehet s annál inkább legyen vizsgálódása többoldalú s behatóbb, minél fontosabb az a gyermek megismerésére.

Nem kívánhatjuk, hogy a szülő komplikált műszerekkel laboratóriumi kísérleteket végezzen, de erre nincs is szükség. A szülő nem bonyolult tudományos kérdéseket akar megoldani, a gyermek megismeréséhez pedig elegendő egyszerű eszköze van otthon is. A legfontosabb úgy is a megfigyelő két szem, melyet a szülő lelke gondja irányít.

A testi fejlődés, a fejkörfogat, a mellbőség mérésére jó a centiméter szalag is, a súly méréséhez sem föltétlenül szükséges gyermekmérleg, eleinte konyhamérleg is jó. Az érzékszervek, különösen a látás, hallás működésének megfigyeléséhez sem kellene különös műszerek. (A hallásra kísérlet végezhető zsebórával, melyet két méter távolba helyezünk, vagy tíz méter távolból közönséges hangon beszélünk. A látás megállapításánál, ha még a gyermek olvasni nem tud, állítsunk hét méter távolságba huszonegy milliméter magasságú négyzetet. Az olvasni

tudó gyermeknél a helyes látás megállapítása még könnyebb.) Értelmi élete fejlődéséről minden laboratóriumi műszer nélkül is pontos adatokat szerezhet a szülő, ha figyelni a gyermek lelki megnyilvánulásait. Az egészen kis gyermeknél az arc a szem értelmének tükré, majd mozgásai, látásának, hallásának a lelki-működésekkel kapcsolatos jelenségei, de különösen játéktevékenysége jellemző értelmi fejlődésére. Később a játékon kívül a beszéddel együtt jelentkező értelmi munkát figyeljük meg: mit cselekszik, mik a vágyai, mivel szeret foglalkozni, milyen a figyelő képessége, érdeklődése, emlékezete, ítéletképzése, akarati tevékenysége, felfogó képessége, munkabírása, könnyen, nehezen tanul-e? Kísérletet is tehetünk a gyermekkel: korához mért kérdéseket intézünk hozzá, történetet mondatunk el, képet magyaráztatunk vele s ezek alapján szerzünk értelmi fejlettségére tapasztalatokat.

Igen fontos, hogy megismerjük tehetségének irányúit, mire van különös hajlama, képessége. A gyermek szórakozó foglalkozása, öntevékenysége, ha a szülő gondosan ügyeli, feljegyzi s feljegyzései sorát egybeveti, majd a pályaválasztás kérdésében is jó útmutató lesz.

A gyermek egyéniségéhez tartozik erkölcsi fejlődése is. Ennek megfigyelését a szülő legnagyobb gondossággal végezze. Pontosan jegyezze fel tapasztalatait s ne tartson jelentéktelennek semmit. Nem egyszer a jelentéktelen apróságokból nagy bajok származhatnak. A gyermek erkölcsi egyéniségének adatait, jó és rossz tulajdonságait a gyermek cselekedeteiből, érzelmi éltének megnyilatkozásaiból, célkitűzéseiből, gondolatközléseiből, hajlamaiból, vágyaiból állapíthatja meg a szülő.

Ne csak figyeljen, kutasson is a szülő, különösen ha gyermekén hirtelen változást tapasztal. Ne elégedjék meg azzal, hogy konstatálja a feltűnő jelenséget, de nézzen is utána, mi oka annak, hogy a gyermek ellentétben addigi viselkedésével, lehangolt, kedvetlen, türelmetlen, kötelességét elhanyagoló, szórakozott, nem szeret otthon lenni, indulatos, szembeszálló, durva. Lehet, hogy fejlődésbeli oka van, de lehet más, talán rossz hatás érte, rossz barátok közé keveredett vagy más efféle.

Szeretet, megértés, tapintat vezesse mindig a szülőt kutatásában, megfigyelésében, ne legyen az kellemetlen a gyermeknek, ifjúnak, ne is vegye észre, mert a szülő csak így juthat igaz. természetes tapasztalatokhoz.

A szülő egyes tapasztalatokat szerez, részletjelenségeket jegyez fel a gyermek testi, érzelmi, erkölcsi fejlődéséről, de ezek vezetnek a gyermek egész egyéniségének megismeréséhez. Az a cél, hogy ezt megismerje. Ha ezt elérte a szülő, akkor sikeres munkát végzett.

Ehhez a szép munkához kívánok a magam tapasztalatai alapján a szülőknek néhány szempontot adni, hogy ezzel megkönnyítsem s előmozdítsam megfigyeléseiket és hogy a szülő, mikor szeretett gyermekét nézve lelkében sürgető kérdések, vágyak támadnak tudni, megismerni, megérteni az előtte lévő titkot, vezérfonalat kapjon, mely elvezeti nem ahhoz, ami mindig átnemlátható titok marad, hanem ahhoz, ami megérthető, észlelhető s megfigyelhető.

II. A gyermek megfigyelése fejlődésének különböző fokain.

A gyermek első éve. Megfigyeléseinket a csecsemőn kívül eső körülményeken kezdjük.

A csecsemő kapcsolatos a szülőkkel, az apával, anyával és az egész családdal. Feljegyzéseink sorát tehát kezdjük a szülőkre, a családra vonatkozó megfigyeléseinkkel. Kérdezzük, mit örökölhetett gyermekünk, milyen testi, szellemi, erkölcsi sajátságokat, képességeket, milyen hajlamokat? Nem bizonyos, hogy a család erényeit, hibáit, az értékes és értéktelen sajátosságokat úgy kapta meg, amint a családban jelentkeztek, de lehet ezek közül örökölt, tehát ezeket is ismernünk kell s figyelembe vennünk.

Jegyezzük fel a születést megelőző körülményeket, a születés lefolyását, idejét. Mindezek szorosan összefüggnek a csecsemővel. A csecsemő gyermekén az első pillanatokban látszólag keveset látunk. Mindenek előtt megvizsgáljuk testét, hogy nincs-e rajta rendellenesség. Megfigyeljük testalkatát, testrészeit, megmérjük súlyát, hosszát, mellbőségét, fejkörfogatót s feljegyezzük.

Tudjuk, hogy a csecsemő fizikai és szellemi fejlődése között szoros az összefüggés, pontosan figyeljük tehát testi fejlődését, hetenkint mérjük súlyát, hosszát, mellbőségét, és fejkörfogatát is.

A csecsemő agya még fejletlen s kezdetben csak a vegetatív központok vannak kifejlődve, a szaglás és ízlésé. Először tehát ezen körbe eső jelenségeket figyeljük. A normális fejlettségű gyermeknél meggyőződhetünk arról, hogy ezen érzékszervei jól működnek.

A gyermekem tapasztalt első jelenségek még csak automatikusak, ösztönszerűek, az éhség és fájdalom készleti sírásra, egyébként nyugodtan alszik. De fejlődése gyors, figyeljük tehát meg, mikor reagál először az érintésre, hangra, fényhatásra. Megfigyelt gyermekemen már a 4. nap észleltem, hogy az érintést észrevette, szájával keresett, a hangra is összeresztte. A 6. nap felhagyott a szopással, ha fény érte s a 7. nap már felfigyelt a zajra. A 8. napon szopás után arcán kellemes érzés látszott.

Az első két hétben már lelki jelenségeket is észleltünk, azaz olyanokat, melyekben magasabb szempont is (akarát, figyelem, érdeklődés) érvényesül. Megfigyeléseinkkel megállapíthatjuk, hogy már tapintó, látó, halló szervei is munkába kezdtek.

*

Megfigyeléseinkben vezessen mindig az, hogy a csecsemőnél semmi sem esetleges, mindennek oka van s hogy a látszólag jelentéktelen „apróságok” is fontos fejlődésbeli jelenségek lehetnek.

Megfigyeljük látása fejlődését, mikor kezdi kísérni szemével a mozgó tárgyat (15. n.),* mikor veszi el nézése semmitmondó kifejezését, s jelentkezik benne figyelés (30. n.), mikor tér át szemével egyik tárgyról másikra (35. n.) s fordítja fejét egyik oldalról másikra (53. n.). Megfigyeljük „akar”-e bizonyos tárgyat nézni (a 63. n. az éneklő madarat kereste szemével).

* A zárójelbe tett megjegyzések György fiamra vonatkoznak.

figyelni (a 75. n. a beszélő szemét s száját nézte), milyen a távolság becslése (81. n. tapasztaltam, hogy távolság becslése javult), mily távolból veszi észre környezetét (a 98. n. három méter távolságból meglátott és mosolygott).

Hallása fejlődésében nevezetes forduló a zenei hang észre-
vevése (25. n. a zongora hangra arcán öröm érzése látszott, a
49. n. az énekre figyelt, csörgőjét rázta s annak is örült, a 86. n.
különös hangcsoportot mondott s ennek örült).

Figyeljük meg tapintó érzékének fejlődését. Győződjünk
meg, hogy a tapintó érzékelés kifejlődött-e már egész testén s
mikor tudja kezét aktív tapintó szervként használni. Izomérzé-
kelését is megfigyeljük, szereti-e mozgatni végtagjait (20. n.
lábával gyöngén rugdalt, a 97. n. már fel akart ülni) s hogy
milyen a kézszorítása.

Megfigyelendő gögicsélése, mikor mond érthető hangokat
(a 30. n. kezdett gögicsélni, a 40. n. á-á-t mondott), hangcsoport-
okat (56. n.), mikor gögicsél panaszosan (80. n.). Ez a csecsemő
beszéde. Megfigyeljük, mikor jelentkezik tudatosan érzelme (a
70. n. idegent látva, sirt), hogy fejezi ki panaszkodását, milyen
az emlékezete, mikor vehető észre az utánzás, meglepődés, a
képzettársítás (a 94. n. hunyorgott, mikor meg akartam csó-
kolni, mert bajuszom máskor megszurta). A képzettársítás jelen-
sége igen fontos szellemi fejlődése szempontjából, ez már tuda-
tos megismerést jelent, ezzel kezdődik a csecsemő igazi lelki élete
s ettől kezdve mint gondolkodó lényt tekinthetjük.

A csecsemő három hónap alatt felemelkedik a szellemi
életbe s megtanulja érzékszerveit használni.

*

A századik naptól kezdve szellemi fejlődésének jelenségeit
fogjuk különösen figyelni. Észrevesszük, hogy a gyermek meg-
lepődései, csodálkozásai gyakoribbak, emlékezete erősödik, gon-
dolkozik, mohón szedi tapasztalatait, utánoz, vannak szabad
elképzelései, játszik s játékában az önálló egyén szabad aktivi-
tásának szerény kezdetei jelentkeznek és a képzelő erő is fel-
csillan. Határozottabban jelentkezik érzelmi élete is: harag,
jókedv, vonzódás, vágyakozás, sőt jelentkezik a szociális érzés

is. Az akarat határozottabbá lesz. Ezen lelki jelenségeket figyelve nem feledkezünk meg a fizikai fejlődés gondos megfigyeléséről sem.

Néhány megfigyelésemet gyermekemről leírom útmutatóként.

A 106. nap kocsiját hátulról toltam (máskor húzni szoktam; a Baba előbb elől keresett, aztán hátranézve hátul. Ez már a gondolkozó lényre vall, mert optikai megismerés, emlékezet, asszociáció, érdeklődés, akarat jelentkezik benne. A 109. nap járattam s anyja szavára feléje igyekezett. Ez akusztikai megismerés, melyet elhatározás s érzelem is befolyásol. A 112. nap otthonomtól öt napig távol voltam, gyermekem csak akkor ismert fel, mikor huzamosabb ideig játszottam vele. Emlékezete még gyöngé. Környezetét már felismeri.

A 124. n. a hang forrását s irányát már pontosan meg tudja határozni, fejével arra fordul és figyel. 129. n. mindkét kezét tudja használni, 133. n. ha poharat lát, örül, mert a pohárból cukros tejet szokott kapni. Érdekes jele ez az asszociációnak s szabad elképzelésnek. A 135. nap a poharat maga vitte szájához s az asztalkendővel úgy tesz, mintha száját törülné. Már izmait tudja irányítani, ez az első igazi cselekvése s jó értelmi képesség jele. Példája az utánzásnak is s egyben arra is vall, hogy a nevelés már e korban is kezdetét veszi.

A 150. n. hangosan nevetett s kiabált; 161. n. tíznapi távollét után is megismerte testvéreit. Emlékezete már megerősödött! A 163. n. egyik kezével párnáját és száját ütögette. Játéktevékenysége érdekes: gyakorolja magát az én megismerésében. 168. n. a tárgyakat erősen nézi, aztán megfogja. Már ritkán véti el a távolságot. 171. n. cselekvésében célirányosságot vettem észre, játék tevékenysége is már összetettebb s huzamosabb ideig tartó. 181. n. egyfolytában tíz percig játszott. Kedves játéka a papirgyűrűs. 195. n. elég tisztán kimondta: agya. 200. n. környezetében már mindenkit megismer. Fekvő helyzetéből magától felült. 203. n. nem lehet könnyen félrevezetni. íme: Celluloid bábú lábával játszott, bátyja elvette tőle s helyébe ujját akarta szájába tenni, Baba erre sírni kezdett. Többször megkísérelte így becsapni, de nem sikerült, Baba csak akkor nyugodott meg.

mikor visszakarta játékát. 208. n. szó után is értett: mikor testvérei s a madár nevét mondtam s kérdeztem, hol vannak, helyesen keresett. 210. n. Együtt játszottunk, labdát gurigáltunk egymásnak. 214. n. A beszélőt nagyon figyel. 224. n. Allamat gyöngéden megsimogatta s megcsókolt. Tudja mondani: mama, apa, baba. 226. n. Magától tapsolt, folyton játszik. 232. n. Ha valami nem kell, fejét rázza. 236. n. a könyvet úgy tartotta, mintha olvasná (utánzás). 246. n. az asztalt verve megütötte magát s elpityeredett, de újból verni kezdte (akarát). 251. n. az újság mögül kukucskáltam babára s ő is úgy tett (utánzás). 256. n. egész talpára nem lépve jár s áll. A tárgyakat mindenoldalról megtapogatja s aztán még szájába is viszi (sokoldalú tapasztalatszerzés). 261. n. tetszését nevetéssel jelzi. 266. n. füttyültem, baba megfogta orromat, számat, arcomat s magafelé fordítva vizsgálta. 267. n. környezetét a maga nyelvén nevezi el, anyját mama, apját ap, nővérét ma, bátyját ba. 273. n. ezzel kér: agya, atá. 276. n. a pipát óvatosan körültapogatja s csak aztán fogja meg (kezét már egyszer megsütötte). 292. n. a rövidebb mondatokat megérti. 317. n. különösen a színes tárgyakkal szeret játszani. 319. n. ma mélézva nézett maga elé (az első elgondolkozás). 323. n. szeret elbújni, fiókokat kihúzgálni. 335. n. pár lépést fogódzás nélkül tett. Ha új dolgot lát, csodálkozva u-ut mond. 351. n. ha valami tárgy kell, rámutat. 360. n. anyja kérésére cipőjét hozzávitte, útközben elesett s megverte a padlót, íme a büszke ember, aki a sérelmet torlatlanul nem hagyja. Még járnai alig tud, de értelmi s érzelmi világa már a maga lábán jár.

A gyermekben az első év alatt már a legmagasabb szellemi tevékenységet végző agy-központok is kifejlődtek. Megszerezte mindazon szellemi eszközöket, melyek szükségesek további fejlődéséhez. A gyermek szelleme kibontakozásának megfigyelése a legtisztább örömet fakasztja a szülőben. Az első évben a legcsodálatosabb felfedezések során halad át a szülő: az ős-ember sok ezer évének fejlődését teszi meg, mely idő alatt a Teremtő akarata szerint az agyagból gondolkozó, akaró, érző lelkes Lény lett.

A 2-3 éves gyermek. A második-harmadik évben a gyermekmegfigyelő szellemi életének gazdag fejlődését fogja tapasztalni. Lépten-nyomon újabb és újabb feljegyezni való akad. A járással nyert szabadabb mozgás a gyermek szellemi fejlődésének útját is elősegíti: többet tapasztalhat. Képességét használja is, kedvét nem szegi, ha néha el is esik. Az egészséges gyermek egészséges fejlődésének jele ez (megfigyelt gyermekem egy éves 12 napos korában biztosan tudott járni). A gyermek folyton jár-ke, felfedez, mindenhez hozzányúl, mindent előszed. A fejlődő értelem újabb és újabb anyagot kíván.

Nagyon érdekes játéktevékenysége: egyrészt újabb tapasztalatszerzés, de már nemcsak ez, hanem a megszerzett tapasztalatok értékesítése is: maga talál fel magának játékot. Fiam 14 hónapos korában játékkockába pálcákat dugott s forgatni kezdte, 17 hónapos korában több kockát összerak s vonatosdit játszik, 22 hónapos korában taligába fogja a nyulat, elefántot). A gyermek játéktevékenysége a szellemi fejlődés gazdag tapasztalataival szolgál a megfigyelőnek.

Utánzása is érdekes: feltűnő élesen figyeli meg a felnőtteket s utánozza: a gyermek ráteszi a tenniszverőre a labdát s ő is játszik, köszön, szagolja a virágokat, söpörget, kezét összeteszi s imádkozik, képeket nézeget s magyarázza is, rajzol papírra ceruzával, bottal a homokba, stb.

Szeret mesét hallgatni, sőt ki is javítja, ha nem úgy mondják, mint először hallotta. Emlékezete jó. El tudja sorolni (22, hó), mije van. Az állatkertben járva, fiam még harmadnap is arról beszélt, hogy tett a medve (26. h.). Kis mesét is rögtönöz kis kutyájának, így: Volt egyszer egy hal. A halak ugráltak, oztán Gyurika megfogta, Pici mind megette (26. h.). Verset is csinál. így mondta anyjának: írd le pontosan, hogy én csináltam: Marcsóka labdája, – lent voltam a konyhába. (36. h.)

Az akarat megfigyelése is arra vezet, hogy hatalmasan megerősödött: mindent maga akar csinálni, gyakran, hogy célt érhessen, különböző „fogásokat” használ (megfigyelt gyermekem 33 hónapos korában ezeket használta: megfélemlítés: bottal vagy egyéb eszközzel verni kezdte a vele ellenkezőt; rábeszéléssel: szépen kérte; félrevezetéssel: valamit kitalált, elszaladt,

elbújt, megokolta miért akarja cselekedni; sírással; játékos huncutkodással; kiabálással; fenyegetéssel. íme, jóformán mindent fel tud már használni a maga érdekében!)

A gyermek beszéde is gyorsan fejlődik: eleinte még, ha valamit nem tud kifejezni, cselekvéssel mutatja (15. hó), ismert szavait egyszerűen egymáshoz fűzi (17. hó), egy szóval több fogalmat jelez (18. hó), majd mondatokban beszél (22. hó), a második év végén már egészen összefüggően tud beszélni.

A milyen gazdag a gyermek szellemi életének megnyilatkozása, ép oly gazdag érzelmi élete is: sokfélekép, szabadon, minden korlátozás nélkül tör elő. Megfigyelve ezt, arra gondol az ember, mily nagy fontosságú a nevelés az emberi jellem kialakulására s hogy mily szerencsétlenek azon gyermekek, akiket a nevelés jótékony hatása nem irányít. Bizony a gyermek nem születik csak jónak, vagy mondjuk így, egészen jónak. Jó és rossz tulajdonságok vegyesen vannak benne s ezt a nevelésnek, mely e korban még csak példa által irányított szoktatás lehet - kell kiegyengetni, rendezni.

Figyeljük csak meg, milyen önző: már mindent magának gyűjt (a 14. hónapban már a papirkosárba rakosgat dolgokat), de önzetlenség is van benne (amit eszik, abból egy csöppet elvesz s másnak adja, 16. h.), engedelmes, de engedetlen is. Van benne részvét, de ennek ellenkezője is, tud hízelegni, de indulatos is. Tud haragudni, verekedni, van benne hiúság, irigység, füllent is, titkolódnia is szokott, de nyílt s őszinte is. Van fogalma a jutalomról s büntetésről, olykor henceg, máskor meg félénk.

A három éves gyermekben a legellentétebb vonásokat figyelhetjük meg. Szinte megdöbbenő erővel hat ránk a gyermeki természet, mely a maga természetességében tör elő. Ép ez jó. ez az őszinteség, mellyel mindent elének tár a gyermek természete s mintegy arra figyelmeztet, hogy ezt a „jó-rossz kicsi gyermeket” nevelni kötelessége a szülőnek. Aki gyermeket nem figyelt meg, nem is ébredhetett annak igazi tudatára, hogy mily fontos és komoly kötelesség a gyermeknevelés!

A hároméves gyermek első „kis kamaszkorát” éli, forrong benne minden, ép azért nagyon fontos, hogy milyen hatások érik. milyen példákat lát. milyen családi otthon veszi körül, mit

hall, mire szoktatták, mind alapvető erővel nyomulnak a gyermek egyéniségébe. Jó alapot kell vetni s ez is arra int, hogy a szülő ne bízza gyermeke nevelését másra: gyermeke nevelésének vezetését ne adja ki kezéből!

A 4--5 éves gyermek. Ezen korát élő gyermek egyénisége ép oly színes, mint az előző, csak abban különbözik, hogy egyes vonások megerősödnek, mások elhalványodnak (a nevelés hatása!), de a már meglevőkhöz újak is csatlakoznak. Ilyen a szeméremérzés (gyermekemen ezt 38 hónapos korában tapasztaltam. Mikor le akartam vetköztetni, bátyját kiküldte.) Szeret dicsekedni, van ambíciója, rátartós, önérzetes (nem fél a kutyától, mert ő katona). Szeret nagyokat mondani, különösen ha megharagítják. Nagyon hamar összekülönbözik még a tekintélylyel is, ha célszerű, füllent is (azt mondja: nem beszélhetek, mert fáj a szám), sokszor verekedik, gorombáskodik, erőszakos, általában kedélye gyorsan változik.

Gazdag tapasztalatszerző idő ez a megfigyelőnek arra, hogy milyen hajlamai vannak gyermekének, figyeljük meg, melyek maradtak meg a szoktató nevelés tompító hatása dacára is, a jókat erősítsük, a kedvezőtlen tulajdonságokat tovább gyöngítsük.

Figyeljük meg esztetikai érzése fejlődését, meseszeretetét, mi tetszik, mi nem. Kedveli-e a dalt, a ritmusos beszédet (verset), a zenét. Figyeljük játékát s minden erőszakosság nélkül irányítsuk is, mint játszótárs elegyedjünk játékába, ilyenkor figyelhetjük meg életét legjobban.

Értelmi fejlődésében is nagy haladást fogunk tapasztalni, ha megfigyeljük tapasztalatszerzését, érdeklődését, figyelésének módját, kíváncsiságát, vélemény nyilvánítását, ítéletmondását. Következtetéseit. Nem egyszer azt veszi észre a szülő, hogy a gyermek olyant is tud már, amit „ki tudja honnan lesett el”. Azt is tapasztalni fogja a szülő, hogy nem csak ő figyel a gyermeket, hanem a gyermek is figyel őt. És erről ne feledkez-zék el.

Fizikailag is nagyot nőtt, megerősödött, súlyosabbá vált. A gyermek testileg, lelkileg elérte fejlődésével azt a fokot, melyen már arra lehet gondolni, hogy megszabott rend szerint folyjon tapasztalatszerzése.

6-8 éves gyermek. A gyermek iskolába kerül. Gondosan megvizsgáljuk halló, látó érzékeit, mielőtt iskolába menne s aztán megfigyeljük az iskola hatását a gyermek fizikai, értelmi s érzelmi, már mondhatjuk erkölcsi fejlődésére.

Fizikai fejlődését előbb havonként, aztán a félév után kéthavi, majd félévi időközökben történő méréssel ellenőrizzük.

Megfigyeljük a gyermek munkabírását, munkakedvét, számotvetve azzal, hogy az értelmi fejlődés nem egyenletesen emelkedő, olykor meg-megáll, lehanyatlik, majd újból felemelkedik. A munkakedv is ilyen ingadozást mutat, ennek gyakran fizikai oka van. A megfigyelőnek meg kell ismernie a hanyatlás okát is.

Megállapítjuk a gyermek emlékezetét, ítélőképességét, szellemi elevenségét, hogyan tanul, könnyen, nehezen, mit tanul szívesebben. Kérdéseket teszünk fel, történeteket mondatunk el vele, képet magyaráztatunk vele. Ezen kísérletek időnként megtevé, értékes tapasztalatokhoz juttatják a szülőt gyermeke értelmi fejlődéséről, szellemi képességéről.

Feljegyezzük tapasztalatainkat, hogy mi iránt érdeklődik, mit szeret cselekedni, mivel szeret szórakozni, játszani, mi iránt van hajlama, mit szeret olvasni.

Erkölcsei életét is megfigyeljük: milyen a kötelességérzete, nehezen, szívesen teljesíti-e munkáját, nem felületese-e, nem vonakodik-e az erőfeszítéstől. Kitartó-e akarata, szereti-e a rendet. Igazmondó-e, vagy szeret füllenteni. Meggyőződünk arról is, hogy igazmondásában nem emlékezetének gyöngesége vagy könnyen szuggerálhatósága akadályozza-e. Megfigyeljük gondolatközlését, mit s hogyan beszél el, mi a véleménye, milyenek a tapasztalatai. Hogy viselkedik társaival szemben, szeret-e barátkozni, milyen az érzelmi világa, kedélye.

Az iskolába járó gyermeket már többfelől éri hatás, ezen hatások megismerése fontos, mert csak akkor tudja kellőképpen értékelni a szülő.

Mindezen szempontok figyelembe veendőek évről-évre, A 9-10 éves gyermeknél ezenkívül megfigyeljük milyen célokat tűz maga elé, mit tart helyesnek, jónak, helytelennek, hogyan vélekedik a maga és mások cselekedeteiről, milyen

irányban szeret különösen erőfeszítéseket tenni. Mit szeret, mi tetszik neki különösen, mit tart nagyra, milyen a képzeletvilága, gondolkozásmódja.

A 11-12 éves gyermek tevékenységét figyeljük a játékban, munkában, szórakozásaiban. Mivel szeret feltűnni, érzés és gondolatvilága milyen viszonyban van cselekedeteivel. Milyen irányai szociális érzése, hogy viselkedik másokkal szemben. Milyen az akarata, érzékenysége.

A 13-14 éves gyermeknek értelmi és erkölcsi erői kifejlődését figyeljük, hogy mely értelmi s erkölcsi erők irányítják. Milyen a vallásos, hazafias, családi, társadalmi, altruista érzése. Miféle értelmi vagy érzelmi motívumok keltik fel rokon- vagy ellenszenvét. Van-e olyan tevékenysége, amit különösen kedvel. Mi iránt van különös hajlama, mi szeretne lenni, mire van különös képessége. Cselekvése, gondolkozása milyen típusú, elvont vagy gyakorlati irányú-e. A pályaválasztás szempontjából különös gonddal figyeljük a gyermeket. Mivel e kor a sexuális átalakulás ideje, figyeljük viselkedését ezen tekintetben is.

4 15-16 éves gyermek a serdülés korába lép. Viharaival sok ellentmondást kavar fel, sok ellentétes, egymást romboló jelenséget. Válságos idő ez a kamaszkor, sok bus és fájó tapasztalatot szerez a szülő, hirtelen nem várt dolgok bukkannak elő, de ezek mind a fejlődés természetes következményei. Ne féljen ezektől a szülő, ha gyermekét ismeri, tudja, hogy mely jelenségeket kell szerető türelemmel, gondossággal ellensúlyoznia s melyek csak futó fellegek, melyek elmúlnak nyomtalanul, mert ismét „kisüt a nap”.

A gyermekifjú fejlődése ezen korhatárán belső életet él. Figyeljük tehát különösen belső életének megnyilatkozásait; milyen a kedélyélete, erkölcsi felfogása, milyen gondolatok foglalkoztatják, hogyan alakult értelmi világa, akarata, tetttereje. Milyen ideálokat tűzött maga elé, mik foglalkoztatják érzelmi s értelmi világát. Nemi életét különösen figyeljük. Mik a tévedései, gyöngeségei. Egészítse ki tapasztalatait a szülő, hogy gyermekének fizikai, értelmi s erkölcsi képét teljesen megrajzolhassa.

A következő két év meghozza az ifjú egyéniségének teljes kibontakozását. Figyeljük tettekézségét, célkitűzését, önbizalmát, elhatározásait, megfontoltságát és erkölcsi eszméit.

Dönteni kell a pályaválasztás kérdésében is. Mily könnyű lesz ez, ha a szülő megfigyeléseit gondosan végezte. Nyugodtan ad tanácsot, mert ismeri gyermeke egyéniségét, képességét, tehetségének irányát. Ha a tizenkilenc-húsz éves ifjúnak kétélyei lennének, mire van külön képessége, feljegyzése adataival felelhet a szülő. Ez lesz a legmeggyőzőbb érv.

III. Jellemlapok.

A megfigyelés útján szerzett tapasztalatok megmutatják a gyermek fejlődését, de egyszersmint a nevelő szülőt is támogatják s figyelmeztetik, hol mit kell tennie. Az adatgyűjtő szülő tehát nem csak feljegyzi adatait, hanem ismeri, tanulmányozza és adott alkalommal komolyon mérlegeli is. Ha komoly megfontolással elmélyed feljegyzéseibe s kellő objektivitással vizsgálja, megállapíthatja gyermeke testi, értelmi, erkölcsi értékét. Ép emiatt az adatok összefoglaló időnkénti mérlegelése szükséges. Ennek alapján megszerkesztheti a szülő gyermeke jellemlapját.

Hogy ezen nagyfontosságú és értékes munkának elvégzését megkönnyítsük, kész jellemlapokat, sémákat készítettem, melyeken egész sereg jellemző esetet tüntettem fel, hogy a szülő végig tekintve rajtuk, könnyen megtalálhassa a megfelelőket. Így nagyon kis fáradtsággal összegezheti tapasztalatait s tiszta, világos képet nyer arról, hogy milyen gyermekének fejlődésmenete életének különböző fokozatain.

A jellemlapok alapján könnyű lesz az összehasonlítás fizikai, értelmi s erkölcsi fejlődése között, láthatja a maga és más körülmények munkájának nevelő hatását, megállapíthatja az esetleges és megmaradó állandó sajátságokat, szóval igaz képet nyer gyermeke értékes erőiről s fogyatkozásairól.

Ezek alapos ismerete egykor nagy érték lesz gyermekének is: ez a hü biográfia, ez a jellemrajz nagy szolgálatot fog tenni a férfiúnak önmaga megismerésében s mindig hálásan fog gondolni az áldott szívre és az áldott kézre, mely leírta.